

Ключевые слова: «Бамбуковая революция», Бутан, гражданская война в Непале, Индия, коммунистическое движение, маоизм, марксизм, наксалиты, неолиберализм, Непал, Южная Азия.

SUMMARY

THE NEPALESE REVOLUTION AND THE PROSPECTS OF MAOIST MOVEMENT IN THE SOUTH ASIAN REGION

D. Pilash (Kyiv)

The article deals with the prospects of proliferation of Anti-System movements influenced by Maoism in the South Asian countries. A significant contribution was made to this process by the Communist Party of Nepal (Maoist) that victoriously ended the Nepalese civil war and participated in political transformation of the state from Hindu monarchy towards federative republic. Given the evidences of Indian Naxalites' activities, together with the analysis of controversial social and economic situation in the region, and the declared goals of local far left parties and organizations, it can be concluded that revolutionary forces do have a considerable capacity to evolve in a number of South Asian states.

Key words: Nepalese revolution, Bhutan, Nepalese civil war, India, Communist movement, Maoism, Marxism, Naxalites, Neoliberalism, Nepal, South Asia.

УДК 94 (470+571) «2003/2010»

СТВОРЕННЯ ПЕРМСЬКОГО КРАЮ РФ: ПРИЧИНИ, ХІД І ПЕРШІ НАСЛІДКИ (2003 – 2010 РОКИ)

Шатров В.В. (Ужгород)

В цій статті аналізуються причини, хід і перші наслідки об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу в новий суб'єкт Російської Федерації – Пермський край. Нами були розглянуті як офіційні, так і реальні причини злиття цих регіонів. Також, в ході дослідження ми прийшли до висновку про суперечливий характер наслідків об'єднання для колишнього Комі-округу.

Ключові слова: укрупнення, Комі-Перм'яцький автономний округ, Пермська область, Пермський край, суб'єкт федерації

Друга половина ХХ століття стала періодом кризи і розпаду федерацій, створених за національним і національно-територіальним принципами. А для Російської Федерації ця проблема стала особливо актуальною у зв'язку з наростанням загрози її подальшого існування внаслідок розпаду СРСР. Однією із спроб подолати цю небезпеку було укрупнення суб'єктів Російської Федерації у 2003-2008 рр., яке розпочалося з об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу. В принципі, проблема реформування адміністративно-територіального управління є актуальною для будь-якої держави, яка прагне зберегти свою територіальну цілісність. Назрілою вона є і в Україні. Неодноразово піднімалося питання про федералізацію нашої держави і про об'єднання сусідніх областей. Ми вирішили дослідити причини, хід і перші наслідки створення Пермського краю.

У своєму дослідженні ми скористалися працями російських дослідників С.С. Артоболевського, О.І. Вендіна, Е.Ш. Гонтмахера, Н.В. Зубаревич, А.В. Кинєва [2, с.1-176], М. Глигич-Золотаревої [5, с.1], Н. Ісаєвої [10, с.170-175], Д. Нікітіна [12, с.1], В. Сепчагова, В. Дадалка, А.

Багіша [20, с.5-36] і американського дослідника Дж. Пола Гуда [8, с.172-212], в яких з різних позицій оцінюється створення Пермського краю.

В якості джерел нами були використані Федеральний конституційний закон (надалі – ФКЗ) від 17 грудня 2001 року «Про порядок прийняття в Російську Федерацію і утворення в її складі нового суб'єкта Російської Федерації» [23, с.1; 24, с.1], ФКЗ від 25 березня 2004 року «Про утворення в складі Російської Федерації нового суб'єкта Російської Федерації в результаті об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу» [25, с.1], Статут Пермського краю [22, с.1-33], Договір від 17 лютого 2003 року стосовно узгодження дій щодо утворення нового суб'єкта Російської Федерації шляхом об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу [9, с.1], меморандум про утворення нового суб'єкта Російської Федерації шляхом об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу [11, с.1], Угоду між Пермською областю і Комі-Перм'яцьким автономним округом про правове становище Комі-Перм'яцького округу у складі Пермського краю [21, с.1; 17, с.84-85], статистичні матеріали [18; 19], звіт голови Комі-

Перм'яцького округу І.Я. Бикаріза [14, с.1], листи Трутнева і Савельєва Президенту РФ В. Путіну [6, с.1; 16, с.1], публіцистичні статті А. Батиева [3, с.1], А. Бикова [4, с.1] і Е. Гуляєва [7, с.1], матеріали інформаційно-аналітичного проекту «Пермь» [15; с.1], загальні відомості про Комі-Перм'яцький округ [13, с.1], розміщені на сайті Міністерства у справах Комі-Перм'яцького округу Пермського краю.

Перед собою ми поставили такі завдання:

1. Аналіз причин і передумов створення Пермського краю.

2. Опис і виявлення найважливіших подій перебігу об'єднавчих процесів.

3. Виявлення позитивних і негативних наслідків укрупнення для Комі-Перм'яцького округу.

Як відомо, 6 лютого 1925 року утворився Комі-Перм'яцький національний округ. Спочатку він входив до складу Уральської області. У 1938 році після поділу Уральської області округ увійшов до Пермської області. У 1992 році Комі-Перм'яцький автономний округ (КПАО) разом з іншими російськими регіонами і національними автономіями, підписавши федеративний договір, став самостійним суб'єктом федерації, продовжуючи територіально перебувати у складі Пермської області [13, с.1].

На початку 2000-х років розпочався процес реформування федеративного устрою Росії. Одним з напрямків цих перетворень було оголошено скорочення кількості суб'єктів федерації шляхом їх укрупнення.

Першими були об'єднані Пермська область і Комі-Перм'яцький автономний округ, в результаті чого на карті Російської Федерації з'явився новий суб'єкт – Пермський край.

Якщо відкинути листи і прохання простих людей, ідеї відновлення історичної справедливості і офіційну точку зору про раптове виникнення всезагального прагнення області і КПАО до об'єднання, то «сліди ведуть» до Адміністрації Президента РФ. Тези про складнощі управління 19 суб'єктами Федерації, необхідність допомоги бідним регіонам з боку заможних сусідів і т.п. неодноразово піднімалися (і, вочевидь, фінансувалися) саме Адміністрацією і особисто Президентом [2, с.47].

Зрозумілими є причини вибору державою саме цієї пари в якості піонерів процесу укрупнення:

1) наявність сильного губернатора, зацікавленого у «федеральній кар'єрі»: не дарма всі основні питання були вирішені ще за Трутнева, а з момент офіційного об'єднання він вже був на посаді федерального міністра [2, с.44-45] (в березні 2004 року його було призначено на посаду Міністра природних ресурсів) [8, с.188];

2) менталітет титульного населення, мирного і лояльного до влади (при культурницькому

ухилі існуючих в Пермі комі-перм'яцьких організацій): тривалість спільного проживання і поширеність змішаних шлюбів призвели до високої міри інтегрованості титульного і російського населення;

3) відносна доступність всієї території, що полегшує проведення «виборчої» кампанії (у порівнянні з зауральськими автономними округами);

4) успіхи області і наявність суттєвих переваг в якості життя населення і рівні розвитку економіки (що дозволяє говорити про вирівнювання якості життя населення після об'єднання, звичайно, на більш високому рівні області) [2, с.44-45].

Щодо економічного обґрунтування цього укрупнення, то слід визнати, що за роки «роздільного» існування економіка округу так і не змогла стати самостійною. Її основою була заготівля деревини. При цьому саме заготівля, а не переробка [10, с.170-171]. А всі лісопереробні підприємства були розташовані в Пермській області. Деревообробка значно прибутковіша за лісозаготівлю, тому область отримувала в свій бюджет значно більше податків. Керівництво області пообіцяло, що після об'єднання ця несправедливість буде усунена [20, с.28].

Комі-Перм'яцький автономний округ мав слаборозвинену мережу автомобільних доріг і не мав на своїй території залізниці, що стало стримуючим фактором розвитку. З 1993 по 2003 р. дотаційність округу зросла з 30 до 80%. Федеральні трансферти забезпечували майже всі установи соціальної сфери і основний обсяг інвестицій. При цьому власне виробництво скорочувалося. На цьому тлі економічні та соціальні досягнення Пермської області, яка увійшла до десятки найбільш розвинених регіонів, ставали все більш привабливими для населення округу [10, с.170-171].

Основні соціально-економічні показники Пермської області на час об'єднання практично знаходилися на середньоросійському рівні або достатньо близько до нього. Пермську область в цілому можна назвати економічно благополучним регіоном [20, с.27].

Зовсім іншою була ситуація в Комі-Перм'яцькому автономному окрузі, де ВРП (валовий регіональний продукт) на душу населення був в 3 рази нижчий, ніж в Пермській області, а інвестиції – в 6,3 рази менші. В той же час автономний округ виділявся високим рівнем безробіття (в 2,3 рази вищий, ніж в «материнському» регіоні). КПАО відносився до групи суб'єктів РФ з вкрай низьким рівнем розвитку [20, с. 27-28].

З точки зору етно-національної ідентифікації, корінна народність становить більшість населення автономного округу – 60,2%, а його керівництво пишалось собою як першою в регіональній історії національною автономією в скла-

ді Раянського Союзу. Тим не менш, обидва ці регіони розглядалися як вже інтегровані частини більш широкого територіального утворення – Прикам'я. Низка угод між Перм'ю і КПАО були підписані ще в 1990-ті роки, і обидва регіони проводили регулярні консультації з проблем реалізації спільних проектів [8, с.189].

Усе почалося в 2000 році з кампанії по виборах губернатора Пермської області, який обирався як жителями області, так і округу. У числі учасників кампанії був і мер Пермі Юрій Трутнев, що згодом став одним з головних ідеологів об'єднання [12, с.1].

У грудні 2000-го він став губернатором, а вже в січні 2001-го в інтерв'ю федеральній інформаційній службі «Страна.Ру» зробив сенсаційну заяву про початок об'єднаних процесів. Першим, хто відгукнувся на гучну заяву губернатора, став депутат Держдуми Андрій Клімов, який заявив, що «Трутнева просто не зрозуміли, і сказане ним не було політичною заявою», що «ніхто не проти того, щоб вивчати громадську думку», на це, мовляв, і натякав губернатор. Але процес об'єднання уже було запущено, єдине, що його стримувало – відсутність чіткої законодавчої бази, про що говорив і сам Юрій Трутнев [12, с.1].

Вже 17 грудня 2001 р. був прийнятий ФКЗ «Про порядок прийняття в Російську Федерацію і утворення у її складі нового суб'єкта Російської Федерації», який встановив загальні правила об'єднання [10, с.171].

Згідно з статтею 10 ФКЗ пропозиція про утворення у складі Російської Федерації нового суб'єкта направляється Президентові Російської Федерації. Зазначена оферта повинна бути обґрунтована і містити передбачувані найменування, статус і межі нового суб'єкта, а також прогноз соціально-економічних та інших наслідків, пов'язаних з утворенням у складі Російської Федерації нового суб'єкта [24, с.1]. Як ми бачимо, центральну владу найбільше хвилювали соціально-економічні наслідки цього процесу, а національно-етнічна сторона об'єднання, на жаль, не знайшла відображення в цьому законі.

Злиття Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу не можна назвати легким і безпроблемним. Були проблеми політичного, правового, соціально-економічного, фінансового, організаційного, кадрового, психологічного характеру [10, с.171].

Найбільш гострі дискусії відбувалися на першому етапі створення краю, коли виникла політична криза у взаємовідносинах органів влади обох регіонів. Було ясно, що Комі-Перм'яцький АО втрачає місця в Раді Федерації, Державній думі, і еліта округу опускається з федерального до місцевого значення. На цьому тлі з'явилися як прихильники об'єднаних процесів, так і явні опозиціонери. А.П. Власова – колишній

депутат Державної думи Росії від округу – вважала, що об'єднання округу призведе до перетворення Комі-Перм'яцького автономного округу в глухий край, аграрно-сировинний придаток Пермської області. Буде втрачатися національна самобутність і культура округу. В окрузі було зібрано близько 10 тисяч підписів з вимогою припинення об'єднаних процесів. На території самої Пермської області розуміння необхідності об'єднання було також далеко не безперечним. Серйозну роль стали відігравати настрої такого роду: «навіщо нам бідний родич?». Ці міркування знімалися обіцянками про особливий режим фінансування округу в перехідний період, про додаткові фінансові вливання у регіон «під проект створення краю», а також про те, що при більш ефективному використанні потенціалу Комі-Перм'яцького автономного округу інтеграція може перетворитися на обопільно вигідний процес [10, с.171].

Заступник губернатора Микола Яшин виступив з низкою заяв про те, що область вже провела всі необхідні соціальні та інфраструктурні роботи в окрузі, що лише філії обласних компаній є ефективними складовими окрешньої економіки і що об'єднання є неминучим. Проте в окрешньої адміністрації в Кудимкарі були інші погляди. Заступник губернатора Віктор Ричков стверджував, що економічна структура окрешніх районів не представляє великого інтересу для області, тому «в кінцевому рахунку те, як ми живемо, залежить від нас самих». Спікер окрешніх зборів Іван Четін, стоячи на інших позиціях, доводив, що область залежить від округу через деревину і продукти харчування. На думку Четіна, обидва регіональних законодавства, населення та історія цих територій уже так переплетені, що відносини між регіонами можна розглядати як зразок для наслідування [8, с.189].

На початок 2002 року процес укрупнення вже активно обговорювався. Група фахівців з Пермі приступила до серйозних переговорів з Міністерством фінансів щодо фінансування Комі-Перм'яцького автономного округу після об'єднання з Перм'ю. У цей же час, навесні 2002 року, адміністрація округу розгорнула кампанію по дискредитації ідеї об'єднання регіонів. Савельєв був незадоволений тим, що Трутнев готує об'єднання в Москві без обговорення з керівництвом КПАО. Він також скаржився, що Перм продовжує експлуатацію округу, оскільки великі компанії (були названі Лукойл і завод з переробки лісу в Солікамську), постійно обіцяють виділити кошти для розвитку соціальної сфери, але не виконують свою обіцянку [8, с.191].

У березні 2002 року Трутнев дав розгорнуте інтерв'ю газеті «Парма-Новости», в якому підкреслив, що «є всього чотири-п'ять осіб, інтереси яких зачіпає об'єднання», що округу самому не вирішити всіх своїх проблем. Андрій Клімов у

відповідь на це заявив, що Трутнев «говорить не стільки про злиття двох регіонів, скільки про ліквідацію Комі-округу як суб'єкта Федерації». Парламентарій підкреслив: «Не було б гірше потім людям, що живуть в окрузі, від новачів, які зараз намагаються видати за благо», і ... почав переговори з губернатором. А потім і сам став затятим прихильником укрупнення регіонів [12, с.1].

В квітні 2002 року захистити автономію комі-перм'яків від «односторонніх дій окремих пермських політиків» спробували й окружні парламентарії. Зібравшись в будівлі окружного драмтеатру на розширене засідання, в якому вперше брали участь депутати Земських зборів і голови районів, директори підприємств і представники громадськості, – вони прийняли звернення до Президента, уряду і Федеральних зборів. У своєму листі депутати визнавали неминучість інтеграційних перетворень, але були стурбовані відсутністю достатньої нормативно-правової бази для злиття територій і утворення нових суб'єктів. Вони просили на федеральному рівні прийняти закон про автономні округи, який би визначав статус таких територій у складі новостворюваних суб'єктів [12, с.1].

Опозиція взагалі була в опалі. Її не допускали в теле- і радіоефіри, не публікували в газетах і, як тоді помітила в інтерв'ю «Независимой газете» одна з прихильниць збереження округом його суверенітету Валентина Дубровських, навіть «чинили наймогутніший пресинг не тільки з Пермі, а й з Москви» [12, с.1].

Газета «Парма» писала: «Без будь-якої участі нашої окружної влади адміністрація Пермської області розпочинає активну роботу по об'єднанню округу і області...» Голова адміністрації округу Геннадій Савельєв вважав тоді, що «цей безпрецедентний випадок принижує і ображає мешканців округу». В інтерв'ю "Діловому Прикам'ю" в травні 2002 року Савельєв називав цю об'єднання "політичною авантюрою" [2, с.1].

Ініціювавши процес об'єднання, Юрій Трутнев показав себе тонким стратегом, який зумів схилити на свій бік не тільки федеральних і місцевих депутатів, але й владну еліту Комі-округу, яка раніше виступала категорично проти об'єднання. Почав він з «ходіння в народ» [12, с.1]. У червні 2002 року Трутнев у супроводі Савельєва зробив свій перший офіційний візит до столиці КПАО Кудимкара, а також відвідав ще декілька районів [8, с.191-192]. Екс-глава округу Геннадій Савельєв і останній спікер окружного парламенту Валерій Ваньков і зараз з прикриттю гадують їхній спільний з губернатором візит в столицю Майкор влітку 2002 р., коли їм просто не дали розкрити, щоб висловити свої аргументи на користь автономії, а Трутнев навпаки «отримував зал оплесками» [12, с.1].

Через місяць до Савельєва в Кудимкар приїхали Голова Ради Федерації Сергій Миронов, Привольський повноважний представник президента Кириєнко і Трутнев. Миронову, який пообіцяв, що процес укрупнення буде проходити під наглядом державного центру і управлятися Федеральними Зборами, вдалося вмовити Савельєва розпочати переговори з Трутневим. Пізніше Савельєв стверджував, що підтримка федерального центру стала ключовим моментом у його рішенні, оскільки реалізація проекту укрупнення давала переваги розвитку економіки регіону, включаючи будівництво газопроводу, залізничі та проведення геологорозвідки, «навіть якщо округ увійде до складу області» [8, с.192].

Спочатку влада округу ще намагалася торгуватися, приміром, пропонували зробити столицею нового регіону Кудимкар, а сам суб'єкт назвати не інакше, як Комі-Пермська або Комі-Перм'яцька область, на що офіційна Перм, звичайно, не погодилася. Одинадцятого лютого 2003 року під наглядом заступника керівника територіального управління адміністрації президента Олега Говоруна окружні депутати майже одногласно (Андрій Биков голосував «проти») прийняли договір і меморандум про спільні дії щодо створення нового суб'єкта Федерації шляхом об'єднання Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу. А 17 лютого, в день 103-річчя засновника округу Федора Тараканова, Юрій Трутнев і Геннадій Савельєв підписали в Кудимкарі лист до Президента з пропозиціями про об'єднання регіонів [12, с.1].

Одним з додатків до листа був Договір між областю і округом по узгодженню дій щодо утворення нового суб'єкта РФ. Він складався з 10 статей.

В 4-й статті договору декларувалися принципи об'єднання: конституційність, пріоритет прав людини і громадянина, законність, добровільність, федералізм, забезпечення культурної самобутності народів [9, с.1]. Останній був особливо важливим для збереження ідентичності комі-перм'яцького народу.

Також додатком до листа став меморандум, в якому сторони сформулювали задачі, які вони повинні були вирішити як спільними зусиллями, так і у взаємодії з федеральними органами державної влади [9, с.1].

У цьому документі сторони звертаються до президента з проханням розглянути і реалізувати комплекс заходів федеральної державної підтримки, необхідних для успішного проведення об'єднання двох суб'єктів федерації [11, с.1].

Згадані вище два документи були надіслані як додатки до листа представників влади Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу президенту Російської Федерації. В цьому першому зверненні вони стверджували, що рішення про об'єднання було прийнято вихо-

зачи з історичної і територіальної єдності народів Прикамського Приуралля, потреби подальшого розвитку економічного потенціалу регіону, турботи про підвищення добробуту населення та збереження національних культур [16, с.1].

Отже, на користь об'єднання наводилися три аргументи:

1. Історична і територіальна єдність народів Прикамського Приуралля. Але чому для збереження цієї єдності змінювати адміністративні кордони незрозуміло? Кордони розселення цих народів не співпадають з існуючими адміністративними, а останні – не перешкода для історичної єдності, бо вони у віданні влади не знаходяться [2, с.48].

2. Розвиток економічного потенціалу регіону. Однак, він не має прямої залежності від процесу об'єднання. До того ж внесок АО в економіку краю настільки мізерний, що його можна практично ігнорувати [2, с.48].

3. Добробут населення і збереження національних культур. Знову ж незрозуміло, чим край ефективніший двох суб'єктів РФ. Вирівнювання добробуту – проблема далекого майбутнього, а існування різних культур не вимагає створення краю [2, с.48-49].

В цьому листі до президента також пропонувалося зберегти в рамках нового суб'єкта Комі-Перм'яцький округ як особливу адміністративно-територіальну одиницю (автономний округ без статусу суб'єкта Федерації з наявністю виконавчого і представницького органів влади). Також не передбачалося дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб виконавчих органів державної влади та Законодавчих Зборів суб'єктів Російської Федерації, які об'єднувалися [16, с.1]. Це було поступкою місцевій еліті Комі-Перм'яцького автономного округу.

Автори листа передбачали до 1 липня 2003 року підготувати проекти всіх необхідних для об'єднання документів. Вони також пропонували провести референдум стосовно цього питання одночасно з датою виборів депутатів Державної Думи Федерального Зібрання Російської Федерації [16, с.1].

У березні 2003 року обидва губернатора зустрілися з Путіним в Ново-Огарьово, де (як заявив Савельєв) Президент гарантував, що роботи з будівництва газопроводу та геологорозвідки прискоряться і будуть зроблені капіталовкладення в будівництво не тільки сезонних доріг, але й доріг, якими можна користуватися протягом усього року [8, с.192].

Незважаючи на рішення губернатора КПАО, частина опозиції в публічних дебатах висловлювала свою незгоду і занепокоєння процесом об'єднання. Відділення Ліберальної Росії в КПАО активно виступило проти об'єднання, заявивши: «Що стосується глибинки, корінного на-

селення, яке становить більше половини жителів округу, то багато хто з них навіть не говорять російськи, тому вони навіть не розуміють, що відбувається в регіоні» [8, с.192].

Представники Ліберальної Росії також заявили протест регіональному уряду, який блокував доступ опозиції до засобів масової інформації, і оголосили, що помічник Клімова ніби-то пропонував хабар розміром в 10000 доларів США за те, щоб партія перестала втручатися в регіональну політику. Більш прагматично діяла Координаційна Рада «Про майбуття Комі-округа» (до якого входила і Ліберальна Росія), вимагаючи можливості побачити проект указу про необхідність регіонального референдуму щодо укрупнення. Зокрема, ця група прагнула встановити квоту для представництва в новому регіональному парламенті (шість-вісім місць з шістдесяти) та отримати право вето на прийняття зборами нових рішень у тому випадку, якщо вони підуть врозріз із соціально-економічними інтересами округу. Заступник губернатора області Микола Яшин поспішив оголосити про згоду обласної адміністрації розглянути ці вимоги [8, с.193].

В червні 2003 р., коли об'єднавчі процеси були вже в повному розпалі, в Кудимкарському драмтеатрі відбувся День депутата за участю керівника кремлівської адміністрації Владислава Суркова. Депутати говорили вже про необхідність і важливість об'єднання з областю. Протилежна точка зору прозвучала хіба що у виступі колишнього спікера окружного парламенту Івана Четіна, який очолив координаційну раду щодо майбутнього округу, яка зібрала під свої прапори опозиційно налаштованих до об'єднання експертів, науковців і юристів. Однак, до їхньої думки тоді ніхто не прислухався [12, с.1].

Наступною віхою процесу об'єднання стало підписання 11 червня 2003 року листа президенту РФ від імені губернатора Пермської області Юрія Трутнева і голови Комі-Перм'яцького автономного округу Геннадія Савельєва про створення Пермського краю. Тут підтверджувалася думка про те, що колишній автономний округ буде адміністративно-територіальною одиницею з особливим статусом, який визначатиметься статутом краю у відповідності із законодавством Російської Федерації. Разом з листом був направлений пакет документів, який відображав узгоджені позиції Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу, а саме: прогноз соціально-економічних та інших наслідків, пов'язаних з утворенням в Російській Федерації нового суб'єкта; супровідні матеріали у відповідності зі статтею 10 Федерального конституційного закону «Про порядок прийняття в Російську Федерацію і утворення в її складі нового суб'єкта РФ»; Постанова Законодавчих Зборів Пермської області і Комі-Перм'яцького

автономного округу «Про ініціативу утворення в складі Російської Федерації нового суб'єкта Російської Федерації в результаті об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу» [6, с.1].

У прогнозі соціально-економічних наслідків об'єднання цих регіонів в єдиний суб'єкт Федерації передбачалося, що:

1. У 2006 році у порівнянні з 2002 роком приріст промислового виробництва в окрузі може скласти 6,8% (без об'єднання відбувся би спад на 1,2%), в тому числі в лісопромислового комплексу на 10,6% проти очікуваного зниження на 5,3%, об'єм сільськогосподарського виробництва прогнозується збільшити на 12,5% замість зниження на 3,5%.

2. Темпи приросту інвестицій в економіку можуть перевищити очікуваний рівень в 8,9 раза; повинно бути побудовано доріг на 225 км більше запланованого.

3. У 2006 році середній дохід на душу населення округу складе більше 2812 руб. проти очікуваних без об'єднання 2575 руб., а зарплата – 4578 руб. проти 3912 руб. [20, с.28].

На перший погляд, це досить вражаючі наслідки, які свідчать про безумовну ефективність об'єднання. Однак, прогноз складено таким чином, що він не забезпечує достатньої достовірності цього висновку із-за певних причин. По-перше, наведені вище дані вказані тільки по округу, а не по новому об'єднаному суб'єкту Федерації [20, с.29].

По-друге, наведені в прогнозі макроекономічні індикатори обов'язково повинні бути підкріплені конкретними галузевими виробничими показниками [20, с.29]. Крім того, тут відсутній такий важливий показник, як ймовірний рівень безробіття після завершення об'єднувачих процесів.

Тим часом укрупнення підходило до свого фіналу. У вересні 2003 року питання для обговорення на референдумі були затверджені обласною радою: «Чи згодні ви, щоб Пермська область і Комі-Перм'яцький автономний округ об'єдналися в новий суб'єкт Російської Федерації – Пермський край, у складі якого Комі-Перм'яцький автономний округ буде адміністративно-територіальною одиницею з особливим статусом, який визначатиметься статутом краю відповідно до законодавства Російської Федерації?» Згадка про «особливий статус» турбувала, перш за все, російський Уряд. Представник Ліберальної Росії Іван Рибкін під час свого візиту до Кудимкара заявив, що Міністр фінансів був проти надання округу особливого статусу в складі укрупненого регіону. Насправді документ, за який посилався Рибкін, був підписаний Міністром економічного розвитку і торгівлі та був спрямований проти надання особливого статусу цій підставі, що це порушує федеральний за-

кон про структуру регіональних урядів. Документ було швидко «викрито» і він не зміг суттєво завадити проведенню кампанії з об'єднання регіонів, однак сам факт його появи дуже показовий, оскільки він оголив багато чого з того, що крилося в переговорах про майбутній статус округу. Яшин заявив, що представники робочої групи щодо укрупнення з КІАО запропонували зробити Комі-округ муніципальною одиницею в складі нового федерального суб'єкта і зарезервувати частину місць у нових зборах, однак питання про право вето так і не вирішили, оскільки в інших регіонах ще не було подібної юридичної норми. «Особливий статус» Комі-округу міг бути записаний у новому статуті, але не в Конституції Росії, і мав стосуватися фінансових питань й економіки округу, а також передачі повноважень [8, с.193-194].

Приблизно за два місяці до референдуму центральна преса прийшла до висновку, що у противників укрупнення не вистачає ні влади, ні грошей, ні необхідного доступу до ЗМІ, щоб зупинити цей процес. У переддень референдуму було офіційно зареєстровано сорок дев'ять ініціативних груп на підтримку укрупнення і тільки одну групу, що виступала проти. Багато в чому так сталося завдяки тому, що область використала свій «адміністративний ресурс». Проте вирішальним стало втручання політиків з центру, головним чином, Путіна. Цей парад політичних знаменитостей, включаючи Прем'єр-міністра Михайла Касьянова, Міністра у справах національностей Володимира Зоріна та Спікера Державної Думи Геннадія Селезньова, надав вирішальну підтримку укрупнення [8, с.193-194].

Апофеозом всього стало 31 жовтня 2003 року, коли в Кудимкар з офіційним візитом, що тривав трохи більше години, прибув Президент Росії Володимир Путін [12, с.1]. Він став першим російським главою держави, який побував у цьому регіоні за останні 100 років [8, с.194]. З аеропорту він прямо пройшов до музею ім. Суботіна-Пермяка, де поспілкувався з вершками місцевої інтелігенції (представників опозиції на цій зустрічі, звичайно, не було), потім переїхав до адміністрації округу, де протягом 20 хвилин говорив про хід та проблеми об'єднання [12, с.1]. Путін заявив, що розвиток регіональної економіки буде йти паралельно з підтримкою мови і культури корінних народів регіону, служачи доказом успішності цього проекту для інших регіонів, які «формально незалежні», але не в змозі задовольнити потреби населення.

Повернувшись з поїздки, Путін підписав указ про заходи стосовно соціально-економічного розвитку Комі-Перм'яцького автономного округу та Пермської області, що містив детальний план підтримки регіону аж до 2006 року. Мова в указі йшла про федеральні інвестиції в розмірі трьох мільярдів рублів (більш ві-

103 мільйони доларів), виділені на три роки переважно для розвитку окружної інфраструктури, які в той же час дозволяли обласному бізнесу брати участь у реалізації великих проєктів. Федеральні кошти повинні були використовуватися для зведення газопроводу Очер-Кудимкар-Купрос, завершення будівництва сімдесятикілометрового шосе за маршрутом Кудимкар-Сиктивкар (до кордонів з Республікою Комі), а також відкриття в обласній столиці другого мосту над річкою Кама. Федеральні вкладення повинні були надходити в округ до 2009 року, після чого він міг незалежно брати участь у бюджетному процесі Пермського краю. Трутнев і Савельєв вирішили питання про статус округу всередині нового регіону до середини листопада, оголосивши, що це буде об'єднана муніципальна одиниця. Мер муніципалітету буде вибиратися одночасно з губернатором нового регіону в 2005 році, а муніципальні збори будуть складатися з двадцяти депутатів; після 2005 року федеральні кошти, виділені для округу, будуть розподілятися через бюджет укрупненого регіону [8, с.194].

20 листопада 2003 року Законодавче Зібрання Пермської області прийняло закон «Про затвердження угоди між Пермською областю і Комі-Перм'яцьким автономним округом про правове становище Комі-Перм'яцького округу в складі Пермського краю», яка була укладена 11 листопада того ж року. Угода складалася з 19 статей. В другій статті цієї угоди визначалися такі цілі об'єднання: розвиток економіки, підвищення економічного добробуту населення, зниження соціально-економічних диспропорцій між Пермською областю і Комі-Перм'яцьким автономним округом, які об'єднувалися; збереження і розвиток мови, освіти, національних і культурних особливостей територій; підвищення ефективності державного управління, в тому числі і в сфері регіонального управління економічними процесами; оптимізація представництва інтересів населення, що проживає на території Комі-Перм'яцького округу [21, с.1].

В угоді також торкнулися такого важливого питання, як порядок формування бюджету. Згідно зі статтею 11 цього документу казна Комі-Перм'яцького округу є складовою частиною консолідованого бюджету Пермського краю. До 2005 року включно передача коштів в казну Комі-округу з федерального бюджету мала здійснюватися згідно федеральних законів про бюджет на черговий фінансовий рік. У 2006-2008 роках передача коштів казні Комі-Перм'яцького округу з федерального бюджету реалізовувалася цільовим призначенням через казну Пермського краю у обсязі, отриманому з федерального бюджету. Починаючи з 2009 року, розподіл доходів між краєм і округом здійснюється відповідно до бюджетного законодавства Пермського краю. При цьому рівень бюджетної забезпеченості Ко-

мі-Перм'яцького округу, згідно з угодою, повинен бути не менше, ніж відповідний показник Комі-Перм'яцького автономного округу до об'єднання з Пермської областю [21, с.1].

Власне особливостям правового становища Комі-Перм'яцького округу була присвячена третя стаття вищезгаданої угоди. Згідно з нею: на існуючій території Комі-Перм'яцького автономного округу мав утворитися Комі-Перм'яцький округ як адміністративно-територіальна одиниця в складі Пермського краю з єдиною територією і особливим статусом, визначеним Статутом Пермського краю відповідно до законодавства Російської Федерації; Комі-Перм'яцький округ є єдиним муніципальним утворенням в системі місцевого самоврядування Пермського краю; організація місцевого самоврядування на території муніципального утворення Комі-Перм'яцького округу, структура його органів, порядок їх формування та діяльності визначаються статутом муніципального утворення у відповідності з федеральним законодавством, Статутом та законами Пермського краю; адміністративним центром муніципального утворення Комі-Перм'яцького округу є Кудимкар; територія Комі-Перм'яцького округу є місцем компактного проживання корінного населення – комі-перм'яків та носить відповідне цьому народу найменування; державною мовою на території Комі-Перм'яцького округу є російська мова; в офіційних сферах спілкування поряд з російською може використовуватися комі-перм'яцька мова; Комі-Перм'яцький округ має власну символіку (герб, емблему, прапор, іншу символіку), що відображає його історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві традиції. Символіка Комі-Перм'яцького округу розробляється і затверджується представницьким органом Комі-Перм'яцького округу і реєструється відповідно до чинного законодавства; органи державної влади Російської Федерації і Пермського краю надають допомогу, необхідну для збереження національної самобутності, розвитку національної (рідної) мови та національної культури [17, с.84-85].

На нашу думку, другим пунктом третьої статті угоди зводиться нанівець ідея особливого статусу округу, оскільки він проголошується простим муніципальним утворенням. Певною поступкою місцевій еліті стали зазначені в угоді гарантії вільного користування комі-перм'яцької мови, збереження назви і символіки округу та його цілісності, зобов'язання державної влади Російської Федерації і Пермського краю надавати допомогу, необхідну для збереження національної самобутності, розвитку національної (рідної) мови та національної культури комі-перм'яків. Але, далеко не всі обіцянки були згодом виконані.

Однак закон, яким була затверджена угода, втратив чинність на підставі закону Пермського краю від 01.06.2010 р. № 623-ПК [21, с.1]. То ж всі гарантії, затверджені в цьому законі, втратили свою чинність.

Рішення за об'єднання Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу було прийнято в результаті референдуму, котрий відбувся 12 грудня 2003 р. За об'єднання проголосувало 89,69% мешканців Комі-Перм'яцького автономного округу (при явці 64%) і 83,81% жителів Пермської області (при явці 62%) [10, с.170].

Дане рішення було закріплено Федеральним конституційним законом від 25 березня 2004 року №1-ФКЗ «Про утворення в складі Російської Федерації нового суб'єкта Російської Федерації в результаті об'єднання Пермської області і Комі-Перм'яцького автономного округу». В ньому закріплювалися основні положення попередніх документів, проаналізованих нами. Крім того, в п.4 ст.1 визначалося, що новий суб'єкт Російської Федерації вважається утвореним з 1 грудня 2005 року.

Комі-Перм'яцький округ входить до складу Пермського краю як адміністративно-територіальна одиниця краю з єдиною територією і особливим статусом, визначеним Статутом Пермського краю відповідно до законодавства Російської Федерації [25, с.1]. На жаль, законом не визначалося, в чому саме полягав особливий статус Комі-Перм'яцького округу. Це мав визначити Статут Пермського краю, вплив комі-перм'яків на прийняття якого міг бути мінімальний.

Взагалі Закон був прийнятий занадто поспішно, що практично не залишило законодавцю шансів на вдумливий і глибокий аналіз його положень, можливих політико-правових і соціально-економічних наслідків його прийняття. У результаті в Законі так і не вдалося уникнути цілого ряду недоліків концептуального та юридико-технічного характеру.

Наприклад, згідно зі ст. 2 Закону новий суб'єкт Російської Федерації отримав назву «Пермський край», а також мав статус краю. Подібний підхід до назви нового суб'єкта Федерації вимагає додаткової аргументації. Історично в Росії краями називалися периферійні території держави (до 1917 року тут офіційно існувало тільки два краї). У радянський період поряд з областями також створювалися краї, які, на відміну від областей, мали в своєму складі автономні області. Всього за цей період було створено 14 країв, більшість з яких у міру перетворення автономних областей в АРСР отримували статус областей. До початку 1990-х років залишилося всього 6 країв. Згодом усі автономії вийшли зі складу країв, ставши повноцінними суб'єктами Російської Федерації, а краї зберегли свою нинішню назву в силу традиції [5, с.1].

Таким чином, чітко намітилися три підстави для присвоєння тій чи іншій території найменування краю: окраїнне положення території, наявність у її складі автономних утворень і традиція. Очевидно, що новий суб'єкт Російської Федерації, утворений за допомогою об'єднання Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу, не підпадає ні під одну з перерахованих вище ознак. Окраїнною територією російської держави Перм була в історично віддалені часи, причому її периферійне становище тривало недовго (вже в XVI столітті Перм перестала бути околицею). За фактом наявності у своєму складі автономних утворень новий суб'єкт Російської Федерації також не може бути віднесений до краю. Згідно з Конституцією РФ 1993 року в складі Пермської області формально з'явився Комі-Перм'яцький автономний округ. Але згідно тієї ж Конституції округ був повноправним суб'єктом РФ, тобто назва «автономний округ» теж було до певної міри елементом традиції. Після об'єднання з Пермською областю Комі-Перм'яцький округ, згідно зі ст. 4 Закону, ~~припинив своє існування~~, увійшовши до складу Пермського краю як адміністративно-територіальна одиниця. Тобто, і тут відсутні підстави для найменування новоутвореного суб'єкта Федерації краєм, оскільки в його складі не планується наявності автономних утворень. Що стосується традиції, то в період свого входження до складу Російської держави Перм називалася по-різному: і Перм'ю Великою (аж до початку XVIII ст.), і губернією, але ніколи – краєм. У зв'язку з цим видається, що найменування нового суб'єкта Російської Федерації, утвореного за допомогою об'єднання Пермської області з Комі-Перм'яцьким автономним округом, Пермським краєм не зовсім виправдано. Доцільніше було б залишити стару назву – Пермська область [5, с.1].

Метою утворення нового суб'єкта Російської Федерації, згідно з першою статтею Закону, є прискорення соціально-економічного розвитку Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу і підвищення рівня життя населення, що проживає у вказаних суб'єктах Російської Федерації [25, с.1]. На жаль, в ФКЗ вже не згадується про збереження національної культури і самобутності комі-перм'яцького народу. На нашу думку, це свідчить про початок відходу від поступок на користь комі-перм'яків.

3 дня утворення Пермського краю і до завершення формування законодавчого (представницького) органу державної влади Пермського краю першого скликання, але не пізніше 31 січня 2007 року, стаття 5 Закону встановлювала перехідний період утворення Пермського краю. Протягом цього часу Законодавчі Збори Пермської області та Законодавчі Збори Комі-Перм'яцького автономного округу, згідно з 7-ю статтею Зако-

ву, не могли здійснювати повноваження, що стосуються прийняття законів та інших нормативних правових актів, а також рішень, в тому числі про проведення референдумів, спрямованих на припинення процесу утворення Пермського краю [25, с.1]. Це свідчить про певні побоювання федерального центру щодо зриву процесу об'єднання із-за розчарування однієї з сторін у його перших наслідках.

Частина 2 ст. 13 Закону говорить про те, що організація місцевого самоврядування на території Пермського краю здійснюється відповідно до законодавства РФ і Пермського краю з урахуванням особливого статусу Комі-Перм'яцького округу. Однак, зазначена норма досить туманна, позаяк в законодавстві Російської Федерації про організацію публічної влади трьох рівнів (федерального, суб'єктів Федерації і місцевого) відсутнє поняття «адміністративно-територіальна одиниця з особливим статусом». Більше того, вся система чинного законодавства не допускала такого статусу [5, с.1].

Законом не передбачалися якісь фінансові переваги для Пермського краю. До 2008 року включно обсяг фінансової підтримки Пермського краю з федерального бюджету мав зберігатися в розмірі не нижче рівня, що склався в 2006 році в Пермській області та Комі-Перм'яцькому автономному округу, а з 2009 року в міжбюджетних відносинах з Російською Федерацією бюджет Пермського краю враховувався як бюджет єдиної території [25, с.1].

Слід відзначити, що до 2008 р. Комі-Перм'яцький автономний округ в повному обсязі продовжував отримувати дотації з федерального бюджету в розмірі 1 млрд. рублів. Починаючи з 2009 р., у міжбюджетних відносинах з Російською Федерацією бюджет Пермського краю почав враховуватися як бюджет єдиної території [10, с.174]. Не дивно, що саме в 2009 році почалися проблеми з фінансуванням закладів культури комі-перм'яцького народу, про що йтиметься далі. Тож Пермський край не отримав якихось особливих переваг внаслідок прийняття цього закону.

Остаточний статус Комі-Перм'яцького округу був визначений у VIII главі Статуту Пермського краю, який був прийнятий 27 квітня 2007 року. В ст. 35 визначається, що Комі-Перм'яцький округ входить до складу Пермського краю як адміністративно-територіальна одиниця з особливим статусом – округ. В той же час, до складу округу як адміністративно-територіальні утворення входять адміністративні райони: Ганський, Косинський, Кочевський, Юрлинський, Кудимкарський, Юсьвинський [22, с.26]. Отже, комі-перм'яки добилися збереження структури органів місцевого самоврядування в тому вигляді, в якому вона була до об'єднання.

Стаття 37 Статуту Пермського краю присвячена особливостям устрою державної влади Пермського краю на території Комі-Перм'яцького округу. Згідно з нею державна влада Пермського краю на території округу здійснюється органами державної влади Пермського краю. Також у структурі виконавчих органів державної влади Пермського краю діє виконавчий орган державної влади Пермського краю – Міністерство у справах Комі-Перм'яцького округу Пермського краю [22, с.27]. Згідно зі статтею 41 керівництво цим органом здійснюється головою Комі-Перм'яцького округу – міністром Пермського краю, який призначається на посаду і звільняється з посади губернатором Пермського краю за поданням голови Уряду Пермського краю строком від одного до п'яти років [22, с.28]. Відтак, комі-перм'яки майже не мають впливу на обрання кандидатури на таку важливу для них посаду.

Крім того, з метою забезпечення представництва населення Комі-Перм'яцького округу в Законодавчих Зборах Пермського краю 37-ю статтею Статуту на території КПАО передбачалося утворення двох одномандатних виборчих округів, в кожному з яких обирався один депутат Законодавчих Зборів Пермського краю [22, с.27-28]. Два депутати з 60 – це надзвичайно мало для забезпечення інтересів комі-перм'яцького народу, адже вони не можуть серйозно вплинути на прийняття рішень, які стосуються інтересів округу.

Дуже важливою для комі-перм'яків є 42 стаття Статуту, яка присвячена питанню забезпечення збереження етнічної ідентичності комі-перм'яцького народу. Згідно з нею органи державної влади Пермського краю зобов'язані створювати умови для збереження та розвитку мови, духовної культури та інших складових етнічної самобутності комі-перм'яцького народу. В офіційних сферах спілкування на території Комі-Перм'яцького округу поряд з російською Статутом дозволяється використання комі-перм'яцької мови [22, с.29]. На жаль, в реальному житті ця стаття не виконується в повному обсязі, оскільки відбувається скорочення комі-перм'яцьких шкіл і установ культури, що аж ніяк не сприяє збереженню етнічної ідентичності комі-перм'яків. Детальніше ми про це зупинимося нижче.

Щодо соціально-економічних наслідків об'єднання, то слід відзначити, що на момент об'єднання по середньодушовим доходам населення в 2005 році Комі-Перм'яцький автономний округ займав 86 місце в Російській Федерації (Пермська область – 22 місце), соціальні виплати у структурі доходів населення становили 26% (в Пермській області – 12%) [14, с.1].

Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців в Комі-Перм'яцькому автономному округу в 2005 р. становила 4595 руб. [14,

с.1], що на 40% нижче середньомісячної заробітної плати в Пермській області [19, с.165].

В 2009 році середньомісячна номінальна заробітна плата на 1 працюючого в Комі-Перм'яцькому окрузі по великим і середнім організаціям становила 11212 руб. і збільшилася в порівнянні з 2005 роком в 2,4 раза, у Пермському краї – в 1,9 раза. Середньомісячна номінальна заробітна плата в Комі-Перм'яцькому окрузі в 2005 році перевищувала величину прожиткового мінімуму в 1,8 раза, а в 2009 році – в 2,1 раза [14, с.1]. Це свідчить про помітне покращення соціально-економічного становища в Комі-Перм'яцькому окрузі.

Але в 2000-2004 роках в Комі-Перм'яцькому автономному окрузі середньомісячна номінальна заробітна плата збільшилася з 1180,2 до 3536,3 рублів, тобто майже в 3 рази [18, с.141]. Отже, не варто перебільшувати позитивні наслідки об'єднання. Вони не стали чимось феноменальним.

Якщо у 2000-2005 роках виробництво сільськогосподарської продукції в Комі-Перм'яцькому автономному окрузі знизилося на 29%, то у 2009 році – збільшилось на 35% у порівнянні з 2005 роком [14, с.1]. Це свідчить про подолання кризи в цій галузі після об'єднання.

В умовах модернізації провідних галузей економіки, що супроводжується вивільненням працюючих, наростанням наслідків світової фінансової кризи, у 2009-2010 роках в Комі-Перм'яцькому окрузі найбільш критичною була ситуація на ринку праці. Пік зростання безробіття в окрузі припав на 01.04.2009 р., коли рівень реєстрованого безробіття по округу досягав 8,9% (Гайнський район – 17,0%). Але завдяки спільним діям органів влади та бізнесу вже до 01.01.2010 р. рівень реєстрованого безробіття вдалося знизити до 6%, а на 1 листопада 2010 року рівень реєстрованого безробіття склав 3,8% [14, с.1].

Свою лепту у підвищення рівня безробіття внесло і скорочення чиновницького штату Комі-округу, як наслідок об'єднання. Схвалюючи в цілому дебіюрократизацію, необхідно пам'ятати про те, що у віддалених і слабозаселених регіонах країни значна кількість робочих місць у сфері управління має і позитивні наслідки. Цей вид діяльності можна розглядати, як свого роду громадські роботи. При цьому вартість робочого місця відносно невелика [2, с.46].

Також протягом 2005-2009 років кількість суб'єктів малого підприємництва збільшилася в Комі-Перм'яцькому окрузі в 1,5 раза [14, с.1]. Це зіграло велику роль у подоланні проблеми масового безробіття в окрузі.

В той же час Пермський край в 2009 році зайняв 18 місце в державі по середньодушовим доходам (17572 руб. на місяць), піднявшись з 22 місця, яке він займав у 2005 році [19, с.165]. Тож,

Комі-Перм'яцький округ не став тягарем для економіки Пермського краю і не спричинив значного уповільнення темпів економічного зростання.

Дотаційність бюджету Комі-Перм'яцького автономного округу у 2005 р. становила 78%. Бюджети муніципальних утворень Комі-Перм'яцького округу в 2009 році порівняно з 2005 роком збільшилися за доходами в 2,6 раза, по видатках – у 2,7 раза [14, с.1]. Це свідчить про збереження дотаційності бюджету, оскільки видатки зростають швидше, ніж доходи.

Позитивним наслідком об'єднання також стало завершення у 2006 р. будівництва 1-ої черги газопроводу «Очер-Кудимкар-Купрос» (86 км.). Внаслідок цього станом на 01.10.2010 р. в м. Кудимкар з 11 котелень переведено на газ 7, в результаті тарифи на тепло у 2009 році знизилися (до рівня 2008 року) на 9,6% [14, с.1].

Всього протягом 5 років за рахунок коштів крайового бюджету із залученням коштів федерального і місцевих бюджетів у соціальну сферу Комі-Перм'яцького округу вкладено інвестицій близько 2 млрд рублів [14, с.1].

Багато експертів бачать прогрес в системі охорони здоров'я АО з'єднанням. На їх думку, значні кошти, направлені на розвиток охорони здоров'я АО, отримані завдяки лобістській діяльності адміністрації Пермського краю. Безумовно, покращилась оснащеність медичною технікою, в тому числі і дуже дорогою, більш доступними стали лікарні і самої Пермі. Територіальна концентрація системи охорони здоров'я підвищила якість медичного обслуговування (найкращий приклад – створення перинатального центру, який різко знизив рівень смертності серед немовлят) [2, с.51].

У 2009 році в порівнянні з 2005 роком в окрузі покращилась демографічна ситуація, число народжених збільшилось на 37%, кількість померлих скоротилася на 20% [14, с.1].

Підвищилась загальна тривалість життя населення в Косинському, Юрлинському, Кудимкарському районах, місті Кудимкарі. Найбільш високе зростання тривалості життя в Пермському краї досягнуто в 2009 році у Юрлинському районі – 107% [14, с.1].

Але зворотною стороною цього процесу стало загострення проблеми своєчасності надання медичної допомоги. В умовах кризи системи санітарної авіації, значних відстаней між населеними пунктами, зникнення «первинних осередків» створює чимало проблем [2, с.51].

Зокрема, зріс рівень захворюваності на туберкульоз в окрузі: в 2005 році в 1,4 раза перевищував обласні показники, у 2008 році – в 1,7 раза [14, с.1].

Крім того, незважаючи на поліпшення демографічної ситуації в окрузі, залишився високим міграційний відтік населення. Показник міг-

рації населення в Комі-Перм'яцькому окрузі в 2009 році склав мінус 423 особи [14, с.1]. А в 2004 році цей індикатор складав лише мінус 133 особи [19, с.71].

Щодо наслідків укрупнення для національно-культурного розвитку комі-перм'яків, то об'єднання потенціалів Пермської області та Комі-Перм'яцького автономного округу в рамках створення єдиного суб'єкта Російської Федерації – Пермського краю – зробило можливим формування науково-дослідного, навчально-методичного, експериментального центру на базі комі-перм'яцько-російського відділення філологічного факультету і кабінету археологічних і етнографічних досліджень історичного факультету Пермського державного педагогічного університету. Об'єднання в рамках створеного інституту зусиль усіх, хто займається дослідженням культури, мови, традицій комі-перм'яцького народу, дозволяє займатися цими проблемами комплексно, що сприяє перетворенню Пермського краю на один з центрів фінно-угорознавства [10, с.175].

За рахунок коштів крайового бюджету із залученням коштів федерального і місцевих бюджетів за 2005-2010 роки в Комі-Перм'яцькому окрузі побудовано 3 загальноосвітні школи (сел. Кордон Косинського району, с. Помилився Кудимкарського району, м. Кудимкар), 2 дитячих

садка (сел. У-Сілайка, сел. Жовтневе Кочевського району), учительський будинок в с. Разіне Кудимкарського району [14, с.1].

Однак, викликає тривогу ситуація дотримання етнічних прав і законних інтересів комі-перм'яків, особливо в частині вивчення і використання рідної мови. У 2009 році посилилася тенденція закриття малокомплектних шкіл та дитячих дошкільних установ у районах проживання корінного населення. За інформацією, наданою Міністерством у справах Комі-Перм'яцького округу, система освіти Пермського краю дає можливість реалізувати конституційне право виховання рідною мовою і на вивчення комі-перм'яцької мови як навчального предмета 3403 дітям (17% від загальної чисельності дітей, які відвідують дошкільні освітні установи та навчаються в загальноосвітніх установах округу) [1, с.1].

Проте, як видно з табл.1, у 2009-2010 навчальному році за програмами дошкільної освіти комі-перм'яцькою мовою виховувалося 768 дітей, що становило лише 13, 1% від загальної кількості дітей, охоплених системою дошкільної освіти (у 2008-2009 навчальному році даний показник склав 14,3%, а в 2007-2008 – 14,8%) [1, с.1]. Це свідчить про небезпечну тенденцію вимирання цієї мови.

Таблиця 1 [1, с.1]

Динаміка зміни кількості дітей, охоплених системою дошкільної освіти, які навчаються комі-перм'яцькою мовою

Показник	Навчальний рік		
	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Кількість дітей, охоплених системою дошкільної освіти (чоловік)	5939	5914	5881
Кількість дітей, охоплених системою дошкільної освіти, які навчаються комі-перм'яцькою мовою (чоловік)	877	848	768
Частка дошкільнят, які навчаються комі-перм'яцькою мовою (%)	14,8	14,3	13,1

Незважаючи на реалізацію програм з краєзнавства, розвитку мовлення, музичного виховання, образотворчого мистецтва в дошкільних освітніх установах округу, а також розроблення та видання програми виховання дошкільнят на рідній (комі-перм'яцькій) мові, зберігається про-

блема забезпечення дошкільних освітніх установ (ДОО) навчально-методичними комплектами. Застарілі методики, видані в 1980-1990 рр., не дозволяють здійснювати якісну підготовку дошкільнят рідною мовою.

Таблиця 2 [1, с.1]

Динаміка зміни мережі національних освітніх установ, які реалізують програми дошкільної освіти

Показник	Навчальний рік					
	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Всього ДОУ, один.	159	157	144	151	148	143
в т.ч. національні ДОУ, один.	58	57	53	52	52	48
%	36,5	36,3	36,8	34,4	35,1	33,6
Всього вихованців, чол.	6034	5984	5855	5939	5914	5881
в т.ч. у національних ДОУ, чол.	948	923	845	877	848	768
%	15,7	15,4	14,4	14,8	14,3	13,1

За даними, які наведені у табл.2, ми бачимо, що за 2004-2010 рр. кількість дошкільних освітніх установ, у яких виховання проводиться комі-перм'яцькою мовою, скоротилася з 58 до 48. Спостерігається тенденція до зменшення частки національних ДОУ, що також є негативним явищем в даному окрузі.

У той же час протягом 2007-2010 років кількість загальноосвітніх шкіл з вивченням комі-перм'яцької мови як рідної скоротилася з 57 до 43 [1, с.1], тобто майже на чверть, що зазначено у табл.3.

Таблиця 3 [1, с.1]

Динаміка зміни кількості загальноосвітніх установ з вивченням комі-перм'яцької мови

Показник	Навчальний рік		
	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Кількість загальноосвітніх установ (одиниць)	135	126	116
Кількість загальноосвітніх установ з вивченням комі-перм'яцької мови (одиниць)	57	48	43
Частка шкіл з вивченням комі-перм'яцької мови в загальній кількості загальноосвітніх установ (%)	42,2	38,1	37,1

Протягом року загальна кількість учнів, які вивчають комі-перм'яцьку мову зменшилася на 296 чоловік і склала 2635 чоловік [1, с.1], а в по-

точному 2010/2011 навчальному році частка даних учнів складає уже тільки 17,8% [14, с.1].

Таблиця 4 [1, с.1]

Динаміка зміни кількості учнів загальноосвітніх установ, які вивчають комі-перм'яцьку мову

Показник	Навчальний рік		
	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Кількість учнів загальноосвітніх установ (чоловік)	14830	14315	14118
Кількість учнів, які вивчають комі-перм'яцьку мову (чоловік)	3112	2931	2635
Частка учнів, які вивчають комі-перм'яцьку мову (%)	21,0	20,5	18,7

Слід звернути увагу на скорочення п'яти національних шкіл – це пов'язано із закриттям або тимчасовим призупиненням шкіл (Імаська, Нижньокосинська, Пистошовська, Перковська і Отевська). Крім того, в Кудимкарському муніципальному районі дві школи (Кузьвінська і Мелехінська) переведені в статус початкових [1, с.1]. Причому з п'яти реорганізованих шкіл одна (Косинська ЗОШ) не забезпечила дітям наступності у вивченні комі-перм'яцької мови [1, с.1].

Занепокоєння з приводу згорання комі-перм'яцьких культурних установ почали активно висловлювати в 2009 році. Прикладом обурення місцевого населення такою політикою Пермського краю може слугувати лист голови правління Комі-Перм'яцького окружного відділення Російського історико-просвітницького та правозахисного товариства «Меморіал», А.М. Кривошекова і 100 жителів Комі-Перм'яцького округу Пермського краю Президенту Російської Федерації Д.

А. Медведеву, Голові уряду Російської Федерації В. В. Путіну, Міністру регіонального розвитку Російської Федерації В. Ф. Басаргіну, Міністру культури Російської Федерації А. А. Авдєєву, повноважному представнику Президента РФ у Приволзькому Федеральному окрузі Г. А. Рапота, губернатору Пермського краю О. А. Чиркунову. В даний час в Комі-Перм'яцькому окрузі Пермського краю повним ходом здійснюється «культурний геноцид». Саме так жителі Комі-Перм'яцького округу оцінюють події, що відбуваються на сьогодні в Комі-Перм'яцькому окрузі. Влада Пермського краю намагається ліквідувати установи національної культури – Комі-Перм'яцький окружний культурний центр, Комі-Перм'яцьке книжкове видавництво, Комі-Перм'яцький професійний вокально-інструментальний ансамбль «Шондібан», окружний кіноцентр, прикриваючи це такими термінами, як «реорганізація» і «реструктуризація». Причини «реорганізації» влада Пермського краю пояснює економічною кризою: ніби-то назріла необхідність скоротити витрати бюджету Пермського краю. Фактично ж платою за поліпшення фінансової звітності регіональних чиновників має стати урізання гарантованих на всіх рівнях законодавства (включаючи міжнародний аспект) соціальних зобов'язань, що несе за собою знищення національної культури і національної мови комі-перм'яків. Підкреслюємо, що і раніше сума, яка виділялася на фінансування цих чотирьох установ була незначною – близько 10 мільйонів рублів на рік. Це при тому, що на «збереження і розвиток національної ідентичності комі-перм'яцького народу» до крайового бюджету за різними цільовими програмами закладається близько 70 мільйонів рублів на рік. На що конкретно витрачається ця сума – незрозуміло. Процеси витрачання коштів на реалізацію даних програм і контролю їх ефективності нетранспарентні і недоступні для громадського контролю. Ми вважаємо, що дії органів державної влади Пермського краю суперечать ст. 42 Статуту Пермського краю (27.04.2007 року, № 32-ПК), відповідно до якого органи державної влади Пермського краю зобов'язані «створювати умови для збереження та розвитку мови, духовної культури та інших складових етнічної самобутності комі-перм'яцького народу», «сприяти створенню і діяльності крайових державних освітніх установ, установ культури, які забезпечують збереження і розвиток етнічної самобутності комі-перм'яцького народу і забезпечувати їх функціонування» [4, с.1].

Свою тривогу з приводу становища комі-перм'яцького народу висловлювала активістка національного руху Марина Белавіна. У своєму зверненні, направленому губернатору Пермського краю, Президенту і уряду Росії, вона заявила про тяжке становище комі-перм'яків. Белавіна

пов'язує ситуацію, що склалася, з ліквідацією автономії комі-перм'яків. Активістка стверджує, що з ліквідацією національно-територіальної автономії комі-перм'яків влада нового краю методично знищує комі-перм'яцький народ і його національну ідентичність. Зокрема, у школах колишнього округу більше не викладають комі-перм'яцьку мову, закрито центр дитячої творчості, ремісничий центр, закривають центр національної культури, окружний кінотеатр і комі-перм'яцьке видавництво [3, с.1].

У вересні 2010 року в Пелимській школі офіційно відмовилися від вивчення комі-перм'яцької мови з банальної причини – порахували, що мова не тільки не потрібна, але і шкідлива для здоров'я учнів. У селі Пелим, в основному, живуть комі-перм'яки, і основна мова спілкування є такою ж. Але є і російськомовне населення або ті, хто не хочуть, щоб їхніх дітей перевантажували додатковими годинами. Проте самі вчителі вважають, що додаткове навчання рідної мови повинно бути. Є ті, хто "за" вивчення мови, серед батьків і серед дітей. Однак, за словами директора цієї школи, – це додаткова мова, яка викликає перевантаження в навчанні. Рішення, ніби-то, прийняли всі разом. "Якщо вивчати ще й рідну мову, у дітей виходить три мови – рідна, російська і ще англійська мова", – міркує директор Пелимської середньої школи Микола Тертельов. За словами директора, мова не потрібна сьогодні ні школі, ні учням, оскільки пільг для національних шкіл немає. Ситуація в Пелимській школі не перший випадок. Велика кількість шкіл округу вже відмовилися від рідної мови. І в майбутньому може трапитися таке, що підручники рідною мовою виявляться музейними експонатами [7, с.1].

Отже, втрата національно-територіальної автономії комі-перм'яків на практиці пришвидшила русифікацію місцевого населення. Це порушення прав національних меншин і міжнародних конвенцій, ратифікованих Російською Федерацією. Цей факт є одним з найбільш негативних наслідків утворення Пермського краю.

Проаналізувавши задекларовані наміри об'єднання і реальні процеси в різних сферах життя об'єднаних суб'єктів, ми прийшли до висновку, що причини і передумови політики укрупнення можна поділити на офіційні та реальні.

Офіційними причинами слід вважати: депресивність і дотаційність Комі-Перм'яцького автономного округу; правові колізії, пов'язані з феноменом «складених» суб'єктів РФ; прагнення центральної влади зменшити видатки на чиновницький апарат і спростити сам процес управління на регіональному рівні.

Реальними ж причинами укрупнення, на нашу думку, були: прагнення центральної влади розпочати перехід від національно-

територіальної до територіальної моделі федерації; бажання Москви перекласти витрати на підтримку дотаційного Комі-Перм'яцького автономного округу з центрального бюджету на бюджет об'єднаного суб'єкта федерації; прагнення посилити русифікацію місцевого корінного населення, особливо за рахунок звуження вживання комі-перм'яцької мови.

Щодо наслідків цього процесу, то вони, на нашу думку, є суперечливими. З одного боку, до позитивних наслідків слід віднести те, що: об'єднанням регіонам надано певного імпульсу їхнього розвитку за допомогою зростання фінансування інвестиційних проектів з федерального бюджету; в окрузі збільшено в 1,5 раза кількість суб'єктів малого бізнесу; скорочено адміністра-

тивні видатки; подолано кризовий стан в сільському господарстві Комі-Перм'яцького округу; збільшено фінансування соціальної сфери; зростання народжуваності і скорочення смертності.

З другого боку, негативними наслідками є: скорочення фінансування культурних установ комі-перм'яків; значне зменшення кількості шкіл з комі-перм'яцькою мовою викладання; тимчасовий характер фінансової допомоги з центру; віддалення інститутів влади суб'єктів федерації від громадян в просторовому плані; невиконання ряду обіцянок статусного та інвестиційного характеру; зростання дотаційності бюджету муніципальних утворень на території Комі-Перм'яцького округу.

1. Аристов С. Соблюдение прав человека на территории Коми-Пермяцкого округа // <http://www.vedomosti.kudymkar.ru/ethno.htm>
2. Артоболевский С.С., Вендина О.И., Гонтмахер Е.П., Зубаревич Н.В., Кынев А.В. Объединения субъектов Российской Федерации: за и против. – Москва, 2010. // http://www.insorussia.ru/files/Regions_for_and_againts.pdf. – 176 с.
3. Батиев А. Пермь уничтожает коми-пермяков <http://mariuver.wordpress.com/2009/03/14/perm-kperm/>
4. Быков А. Коми впадает в кому // <http://mariuver.wordpress.com/2009/03/16/коми-кому/>
5. Глигич-Золотарева М. Актуальные проблемы укрупнения субъектов Российской Федерации на примере объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа // http://www.milena-gligic.narod.ru/stat/stat_057.htm
6. Губернатор Пермской области и глава Коми-Пермяцкого АО подписали письмо президенту о создании Пермского края // <http://www.alpha.perm.ru/iaproject/txt.php?n=116>
7. Гуляев Е. Коми-пермяцкий язык исчезает из программ школ Коми-округа // <http://www.vesti.ru/doc.html?id=393768>
8. Дж. Пол Гуд. Россия при Путине: укрупнение регионов // Логос 1(46) 2005 // <http://www.ruthenia.ru/logos/number/46/06.pdf>. – С. 172-212.
9. Договор от 17 февраля 2003 года о согласованных действиях по образованию нового субъекта Российской Федерации путем объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа // http://perm.news-city.info/docs3/sistemse/dok_iegzli.htm
10. Исаева Н. Создание Пермского края: проблемы и достижения // Казанский федералист. – № 1-2 (17-18), зима-весна, 2006 // http://www.kazanfed.ru/dokladi/jornal/kazfed_17-18.pdf. – С. 170-175.
11. Меморандум об образовании нового субъекта Российской Федерации путем объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа // http://perm.news-city.info/docs3/sistemse/dok_iegzoi.htm
12. Никитин Д. Под колесами интеграции // <http://komiperm.ru/rakurs/POD-KOLESAMI-INTEGRATSII>
13. Общие сведения о Коми-Пермяцком округе Пермского края // <http://minkpo.permkrai.ru/node/130>
14. Отчет главы Коми-Пермяцкого округа-министра Пермского края И.Я. Быкариза «Итоги социально-экономического развития Коми-Пермяцкого округа в результате объединения Коми-Пермяцкого автономного округа с Пермской областью, перспективы дальнейшего развития» // <http://igorbikariz.files.wordpress.com/2010/12/d0b4d0bed0bad0bbd0b0d0b4-d0b8-d18f-d0b1d18bd0bad0b0d180d0b8d0b7d0b0-d0b2d0b5d180d181d0b8d18f-d0bed182-17-12-2010.doc>
15. Пермская область - Коми-Пермяцкий автономный округ // <http://www.alpha.perm.ru/inform/tema/коми.shtml>
16. Письмо властей Пермской области и Коми-Пермяцкого АО Президенту РФ Владимиру Путину // <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2004/vestniksf226-06/vestniksf226-06100.htm>
17. Проблемы законодательного обеспечения укрупнения субъектов Российской Федерации (на примере объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа) // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – № 6 (226) // <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2004/vestniksf226-06/vestniksf226-06000.htm>. – 103 с.
18. Регионы России. Социально-экономические показатели. 2005: Статистический сборник. – М.: Росстат, 2005. //

- http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/publishing/catalog/statisticCollections/doc_1138623506156. – 984 с.
19. Регионы России. Социально-экономические показатели. 2010: Статистический сборник. – М.: Росстат, 2010. // http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/publishing/catalog/statisticCollections/doc_1138623506156. – 996 с.
 20. Сепчагов В., Дадалко В., Багиш А. Укрупнение регионов: цели и реальность // Федерализм: Теория. История. Практика. – 2004. – №3. – С. 5-36.
 21. Соглашение между Пермской областью и Коми-Пермяцким автономным округом о правовом положении Коми-Пермяцкого округа в составе Пермского края // http://zakon.scli.ru/ru/legal_texts/act_municipal_education/printable.php?do4=document&id4=abbabbd26c8-4af9-90e8-2f50654871c1
 22. Устав Пермского края // http://www.admin.permkrai.ru/_engine/get_file.php?f=143&d=_res/fs/&p=file.pdf&n=. – 33 с.
 23. Федеральный конституционный закон от 17 декабря 2001 г. N 6-ФКЗ "О порядке принятия в Российскую Федерацию и образования в ее составе нового субъекта Российской Федерации" // <http://base.garant.ru/184002/>
 24. Федеральный конституционный закон от 17 декабря 2001 г. N 6-ФКЗ "О порядке принятия в Российскую Федерацию и образования в ее составе нового субъекта Российской Федерации" // <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=34452#p92>
 25. Федеральный конституционный закон от 25 марта 2004 г. N 1-ФКЗ "Об образовании в составе Российской Федерации нового субъекта Российской Федерации в результате объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа // <http://base.garant.ru/12134870/>

РЕЗЮМЕ

СОЗДАНИЕ ПЕРМСКОГО КРАЯ РФ: ПРИЧИНЫ, ХОД И ПЕРВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ (2003 – 2010)

Шатров В. В. (Ужгород)

В этой статье анализируются причины, ход и первые результаты объединения Пермской области и Коми-Пермяцкого автономного округа в новый субъект Российской Федерации - Пермский край. Нами были рассмотрены как официальные так и реальные причины слияния этих регионов. Также, в ходе исследования мы пришли к выводу о противоречивый характер последствий объединения для бывшего Коми-округа.

Ключевые слова: укрупнение, Коми-Пермяцкий автономный округ, Пермская область, Пермский край, субъект федерации

SUMMARY

CREATING THE PERM REGION OF RUSSIA: CAUSES, PROGRESS AND FIRST RESULTS (2003 – 2010)

V. Shatrov (Uzhhorod)

In this article the causes, course and the first effects of unification Perm region and Komi-Perm autonomous region into new subject of the Russian Federation - Perm Region is analyzed. Official and real reasons of association of these regions we were considered. Also, in this analysis we concluded that the consequences of association are controversial for the former Komi-district.

Key words: consolidation, Komi-Perm Autonomous Region, Perm Region, region of the Federation